

Še o gorniških izrazih

Dr. Ivan Gams

V drugi številki PV 1965 se je dr. V. Š. lotil hvalevredne in težke naloge, definirati gorniške izraze. Imel bi lažje delo, če bi že izšel prirodoslovni slovar, ki smo ga pred več leti v okviru nekaterih strokovnih društev reševali na številnih sejah, in terminološki slovar, ki ga pripravlja terminološka komisija Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani. Tako se je moral pisec sam lotiti razlage tudi nekaterih strokovnih terminov, ki jih uporabljajo gorniki, vendar pri vseh ni imel srečne roke. Tu omenjam le nekatere geomorfološke in geološke izraze, ki imajo v omenjenih dveh strokah drugačen pomen, kot jim ga je pripisal dr. V. Š. Izraze, ki so samo gorniški, morejo in morajo določevati po mojem mnenju gorniki sami. Pri tistih, ki so povzeti iz strokovne terminologije, pa odloča stroka, da jim določi pomen. Če bi hoteli gorniki ustvariti na primer posebno gorniško geološko izrazoslovje in turisti posebno turistično geomorfološko izrazoslovje, kmalu ne bi več vedeli, v katerem smislu naj pojmujeemo izraze, ki jih nekje slišimo ali čitamo.

Slojevitost v geologiji ni »lastnost neravnih delov zemeljske površine.« kot to navaja dr. V. Š., temveč je lastnost kamenine. *Sloj* ni »skupnost odkladnin, ki tvorijo enotno gmoto«, temveč je kameninska gmota z dvema ploskvama. Je odraz kontinuirane sedimentacije.

Treba je priznati, da tudi v geologiji ni popolne enotnosti glede razlik med sloji, skladi in plastmi, vendar piše večina o slojih, kadar mislijo na rudne, premogovne ali vodne sloje, o plasteh, če so tanjši, in o skladih, če so debelejši.

Lezika ni »plast kamenine med dvema slojema,« temveč stična ploskev dveh slojev ali skladov. Lezike v apnencih v skalnih gorah so na površju često razširjene v špranje.

Preperevanje v geomorfologiji in geologiji ni samo mehanično, temveč tudi kemično razkrajanje kamenine. S pomočjo kemičnih procesov nastajajo gline in ilovice, ki bi jih bilo treba navesti kot plod preperevanja.

Balvan (Slovenski pravopis 1962) piše samo balvan in ne bolvan, ki ga navaja omenjeni

članek kot sinonim) je po dr. V. Š. »velika skala, ki se je utrdila na podlogu ali na vrhu kake vdolbine« (Če naj ima pojasnilo kak smisel, bi bilo treba podrobneje pojasniti, kakšna vdolbina je mišljena). Nekateri gorniki res pravijo balvan vsaki večji samotni skali ne glede na poreklo. Že R. Badjura (Ljudska geografija, terensko izrazoslovje, Ljubljana 1953, str. 140) pa predlaga namesto balvana peč, debeli kamen ali preprosto kamen. Badjurovo priporočilo se mi zdi umestno, ker je balvan termin iz glacialne geomorfologije, ki pomeni samo tako skalo, ki jo je odložil ledenik. V isti stroki pomeni groblja le ledeniško odloženo kamenje. Mislim pa, da bi se v tem primeru morala stroka ozirati na ljudsko izrazoslovje in govoriti o ledeniški groblji, kajti ljudje imenujejo ponekod grobljo vsak kup kamenja, četudi so ga sami našli s polja ali travnika.

Ježa ali terasa je vzpetina, ki leži pod višjo vzpetino in nad nižjo ter ima uravnano vrh-njo ploskev. Tako dr. V. Š. V slovenski geomorfologiji terasa ni istovetna z ježo, temveč prej s polico. Pomeni površje, ki ga je izravnala tekoča voda, ki je vanjo poglobila strugo, nižjo teraso ali dolino. Teraso ravnino, ki je erozijskega ali akumulacijskega postanka, omejuje navzdol breg — ježa. Ježo v smislu brega omenja že R. Badjura (o. c. str. 65).

Globel, vzpetina. Dr. V. Š. je podrobno razčlenil izrazoslovje za vzpetine in v tem vidim največjo vrednost članka. Manj pozornosti je posvetil tistim reliefnim oblikam, ki bi jim lahko skupno rekli globeli (kotanje, konte, globače, doli itd.). Oba izraza pa je preveč ohlapno označil, ko je navedel: »Globel je del zemeljske površine z negativno relativno višino.« Zadnji izraz pomeni »navpično razdaljo med dvema določenima točkama na zemeljski površini.«

Enako je z vzpetino, ki je po dr. V. Š. »del zemeljske površine s pozitivno relativno višino.« Pri globeli in vzpetini ne vemo, od katere točke zemeljske površine naj računamo relativno višino. Gornik, ki bi imel na umu le navedene definicije in ki bi svojo višino vzel za izhodišče določevanja relativne višine, bi z vrha Triglava videl po Sloveniji eno samo neravno globel. Če pa bi vzel za izhodišče najnižji kraj na obzorju, bi gledal eno samo neravno vzpetino. Ali ne bi bilo bolje po šolsko povedati, da je vzpetina reliefna oblika, ki se dviga iznad okolice? Po isti logiki je globel reliefna oblika, ki se pogloblja v okoliški teren.

Sestava neke terminologije je tako zahtevna, da često presega zmožnosti enega človeka. Zato je skupinsko delo običajno. Tako dela tudi terminološka komisija pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, ki sistematično zbira podatke o izrazih iz raznih narečij in iz literature. Ali ne bi bilo prav, če bi pritegnila k sodelovanju vse, ki so voljni dela, in čim prej predala zaključke javnosti v tiskani obliki?